

AFRIKA - KOLEVKA ČOVEČANSTVA*

Beograd poznaje Afriku. Njene mnogobrojne savremene države pripadaju pokretu nesvrstanih, a dobro je poznata odlučujuća uloga koju je snažna i dinamična Jugoslavija odigrala u konkretnom razvoju svega onog što zahteva sloboda koju su želeli i tražili narodi sveta posle godina strahota izazvanih drugim svetskim ratom.

Beograd i Jugoslavija poznaju Afriku. Svedočanstva afričke umetnosti, koja govore o smislu za lepotu naroda Afrike, od prvih dela iz preistorijskih radionica do današnjih igara i muzike stalno su izložena, što znači da se mnogobrojni i hrabri narodi ove avangardne zemlje mogu diviti njihovoj uzornoj humanističkoj vrednosti.

Stoga je afrički kontinent poznat i voljen u Beogradu, u Jugoslaviji, u ovoj zemlji u srcu Centralne Evrope. Šta može više postići prijateljstvo među narodima u ovom rascepkanom svetu današnjice?

Prijateljstvo je ono što treba da spase život. Živo prijateljstvo govori o životu. Suštinska osobina prijateljstva je unapređivanje života. Sve što je moguće u prijateljstvu, ostvaruje se kao život. Kao zajedništvo. Platon je tu najmanje grešio. Šta su ciljevi razuma, po Kantu, nego da sloboda, u svojim zemaljskim uslovima, treba da omogući ostvarenje opšteg blagostanja. Najzad, po Marks-u, istorija naroda, kroz odnose snaga i antagonistička kretanja, ostvaruje se, u svojoj punoj dubini, kao sintetička delatnost svojstvena ljudima, kao ostvarenje slobode i sreće za celokupno čovečanstvo.

Stvarni supstrat je uvek život, njegov razvoj i njegovo širenje. A prijateljstvo je određeni znak života. Ako je život veliko čudo prirode, onda

*) Théophile Obenga, Comment l'Afrique est-elle le berceau de l'humanité?

prijateljstvo među ljudima, među narodima na Zemlji mora zaista biti veličanstvena tekovina.

Ovo ljudsko prijateljstvo jeste ono što nas okuplja, još jednom, ovde u Beogradu, da vidimo i posmatramo zajedno, Jugosloveni i Afrikanci, van okvira nacionalnih identiteta, neminovnosti istorije.

Svako kulturno obaveštenje o Africi, pruženo na odgovoran i autentičan način, može da se svede samo na suštinsku poruku mira u slobodi i pravde za sve ljude.

Stoga treba odati duboku zahvalnost Jugoslovenskoj komisiji za saradnju sa UNESCO, Institutu za afričku kulturu, svim prijateljima, svim organizatorima ovog velikog susreta koji čini čast Africi i Afrikancima, jer je reč o njima, o njihovoj civilizaciji u svim njenim dimenzijama.

Na meni je da vas obavestim o najstarijoj dimenziji afričke civilizacije, dimenziji porekla ljudske vrste.

Mogli bismo, prvo, da razmotrimo gledišta najvećih naučnika, pa da zatim pustimo činjenice da govore same. Videćemo tada da su paleontološki nalazi na afričkom kontinentu bukvalno razbili sve tradicionalne, sekularističke pretpostavke, kako mitološke, tako i naučne. Postoje zaista dva velika međusobno povezana pitanja: pitanje prirodnog razvoja čoveka u opštim okvirima evolucije organizovanih bića, i pitanje, ništa manje naučno i značajno, u filozofskom smislu, otkrivanja i priznavanja koevke čovečanstva.

Prelistajmo na brzinu naučnu literaturu. Međutim, potrebno je da prethodno ukratko ukažemo na suštinsko pitanje koje se postavlja i koje je pobedilo posle dugotrajne ideološke bitke, vođene od antičkih vremena do naših dana. To je ključno pitanje porekla i raspodele životinjskog sveta.

Aristotelovska koncepcija evolucije celokupnog organskog sveta, jasno formulisana u *Fizici*, konačna je po prirodi, i pored toga što za Aristotela (384—322 pre naše ere) živi svet ne može biti rezultat traganja jer se svaka stvar, svako biće objašnjava dejstvom entelehije, koja je suštinski razlog, sama konačnost.

Lukrecijeva misao (98—55 pre n. e.) sasvim jasno je prožeta idejom evolucije. Ta misao je, štaviše, materijalistička, ali još ne uspeva da objasni evoluciju.

Frensis Bekon (1561—1626), a zatim Rene Dekart (1596—1650), osuđujući preovlađujuću aristote-

lovsku konačnost, predlažu novo intelektualno stanovište, zasnovano na mehanističkom načelu. Reč je o tome da se, uz pomoć racionalne logike, „posledice objasne na osnovu svojih uzroka, a ne uzroci na osnovu svojih posledica”.

Savremena prirodnjačka misao duguje Gotfridu Vilhelmu Lajbnicu (1646—1716) ideju o stepenovanju živih bića. Drugim rečima, prema zakonu kontinuiteta „priroda ne pravi skokove”.

Ukratko, sve ideje u prilog organskoj evoluciji živih bića, načelo promenljivosti bića i posledice otkrivanja mutacija, mogućnost neposrednog dejstva sredine na organizme, utvrđeni modaliteti nasleđa — sav taj ogroman naučni rad doživeće svoj vrhunac u veličanstvenom delu Čarlsa Darvina (1809—1882), koji svata, na zaista revolucionaran način, biološki proces bića, primenivši na celokupan živi svet načelo borbe za opstanak. Pa ni danas još nije ozbiljno uzdrmana Darwinova teorija prirodnog odabiranja, koju je pozajmio iz dela Tomasa Roberta Maltusa (1766—1834).

Zahvaljujući sintetskoj teoriji evolucije, koju predlaže Džordž Gejlord Simpson (George Gaylord Simpson), danas imamo pokušaj tumačenja istorije života u svetlosti teorijskih postavki savremene genetike. Darwinov pojam prirodnog odabiranja doživeo je velike izmene: ovo odabiranje nije pitanje „postojanja” ili „opstanka”, već pitanje različitog obnavljanja usled podvojenosti. Stoga se na fosile — jedine istorijske svedoke organske evolucije bića — primenjuje dinamično načelo „stvarnih uzroka”.

Veliki razvoj genetike, počev od razrade hromozomske teorije nasleđa Tomasa Hanta Morgana (1886—1945) i njegovih učenika sa Tehnološkog instituta u Pasadeni (Kalifornija) znači od rađanja molekularne biologije, tek treba da u narednim godinama omogući tačno razumevanje odnosa između gena i globalne strukture organizma. Razvojni postupci postaće bolje poznati u svojoj unutrašnjosti.

Prema tome, zahvaljujući istraživanjima činilaca evolucije, većina biologa i paleontologa danas priznaje neka opšta načela: načelo sve veće morfološke složenosti; zakon prenošenja, odnosno povremene zamene nekih strukturalnih tipova drugima; zakon nespecijalizacije osnovnih korena koji je postavio američki paleontolog Edvard Kop (Edward Drinker Cope) (1840—1897); zakon specijalizacije izdanaka, koji predstavlja neophodnu dopunu prethodnog zakona; zakon povećanja rasta potomaka, opšti zakon sa mnogim izuzecima; zakon prilagodavanja koji odražava pojavu zajedničku velikim zoološkim grupama u toku faze

eksplozije, obogaćivanja novim anatomskim tipovima; zakon konvergencije, površne sličnosti koja postoji između životinja izloženih istim životnim uslovima mada pripadaju različitim grupama; zakon neizmenljivosti evolucije koji je utemeljio belgijski paleontolog Lui Dolo (Louis Dollo) (1851—1931), a pre njega izneo francuski prirodnjak Edgar Kine (Edgar Quinet) (1803—1875); zakon evolucionog kontinuiteta; zakon psihičkog razvoja, progresivne evolucije zapremine lobanje sisara — delo američkog paleontologa Otnil Čarls Marš (Othniel Charles Marsh) (1831—1899).

Ovi zakoni, ova načela, ove opšte tendencije tumačenja očevidno su primenjene na afričku paleontološku stvarnost. Ista nauka važi za fosile sa svih kontinenata.

Od prvorazrednog značaja i veoma dragocena za ovo izlaganje bez sumnje je teorijska činjenica da danas svi najveći paleontolozi priznaju jednorodnost, odnosno veliko osnovno jedinstvo svih ljudi na zemlji, kada je reč o paleontologiji. Francuski paleontolog Žan Piveto (Jean Piveteau) precizira sa svojom uobičajenom velikom naučnom jasnošću, „da je čovek nastao u jednom određenom stupnju razvoja hominida, što predstavlja jedinstven događaj u istoriji života, i da se raznovrsnost među ljudima odrazila tek posle toga” (J. Piveteau: *Traité de Paléontologie*, tom VII, 1957, str. 601).

Ovo ljudsko jedinstvo ukazuje, kao jedinstven događaj, na jednu jedinu kolevku za sve ljude, sve „rase”, sve ljudske raznovrsnosti.

Tako je, rekonstruišući opštu istoriju evolucije ljudske vrste, nauka uspela ne samo da proglasi, s obzirom na sva zapažanja, organsko jedinstvo svih bića, celokupnog životinjskog carstva, evoluciju svih vrsta, već i paleo-antropološko, biološko jedinstvo svih varijeteta čoveka.

Kulturne, tehnološke, društvene, pa čak i istorijske razlike ne mogu navesti ni na pomisao, a još manje na tvrdnju, da su varijeteti i podvarijeteti čoveka, „rase”, posledica više tačaka nastanka čoveka. Naprotiv, poreklo čoveka je jedinstveno. Jednorodnost, jedinstvo čoveka, naučna je činjenica.

Ostaje još da se utvrdi toliko tražena kolevka čovečanstva. Iznećemo gledišta nekih naučnika.

Diodor sa Sicilije, svodeći zaključke Agatarhida iz Knida i Herodota, kaže u knjizi III, 2, svoje *Istorijske biblioteke* da su „Etiopljani”, odnosno afrički Crnci poznati u grčkom svetu, bili najdrevniji ljudi (Engelbert Mveng: *Les sources grecques de l'histoire négro-africaine depuis Homère*

jusqu' à Strabon, Paris, Présence Africaine, 1972, str. 197 i dalje).

Zahvaljujući blagotvornom dejstvu sunca i njegovoj toploti, prvi ljudi su se pojavili na Zemlji u Africi, na kontinentu sunca. Afrika, zemlja Crnaca, zemlja sunca, isto je tako i zemlja porekla čoveka. To je objašnjenje Diodora sa Sicilije.

Mit o „Dobrom divljaku”, koji je sistematizovao Žan-Zak Ruso, bez sumnje je odgovarao, u evropskoj svesti, koncepciji o rajskom životu naroda Afrike u to vreme. Postoji stoga diskretna aluzija na poreklo čoveka u Africi — na tom prirodnom kontinentu gde ljudi još uvek žive u bliskom dodiru sa Majkom prirodom.

U stvarnosti, bilo je i još uvek je teško da Zapad shvati Afriku drukčije nego kao rezervoar svih bogatstava, ljudskih i rudnih. Crnački mit neće oklevati da se rodi i razvija, da bi dostigao svoj vrhunac sa trgovinom crnim robljem.

Era kolonijalizma neće ići u prilog tim stvarima, utoliko pre što će evropska buržoazija odlučno krenuti putem industrijskog kapitalizma koji zahteva ogromne količine sirovina. Afrika ih ima, i to po bedno niskoj ceni.

Na ovu situaciju ukazujemo jedino da bismo pokazali da se o Africi ne može govoriti odvojeno od ostalog sveta, jer su razumevanje i shvatanje afričke istorije još uvek pod uticajem zapadnoevropskih sekularističkih predrasuda.

Već u svom osnovnom delu *Poreklo čoveka* (1871) Darwin je smatrao da je Afrika koevka čovečanstva: „Moguće je da su naši preci pre živeli na afričkom kontinentu nego na bilo kom drugom mestu.”

Veliki engleski prirodnjak je razmišljanjem došao do ideje da bi Afrika mogla biti koevka čovečanstva. Pošto su se čovekovi preci odvojili od majmunske grupe na drevnom kontinentu, morali su tamo i da žive. U celom svetu živi sisari su bliski srodnici izumrlih vrsta sa istog područja. Prema tome verovatno da je Afrika u drevna vremena bila naseljena majmunima koji su u srodstvu sa našim gorilama ili šimpanzima. I pošto su u naše vreme ove dve vrste najbliže čoveku, može se pomisliti da su naši daleki preci nastanjivali Afriku.

U svom razmišljanju, Darwin se takođe koristio zakonom jedinstva životinjskog sveta, zakonom kontinuiteta ili neprekidnog lanca bića, kao i, konačno, zakonom prilagođavanja zooloških grupa.

Njegova razmišljanja bila su tačna.

Danas vojvoda od Argila (Argyll) i nadbiskup Uoteli (Whateley), koji su smatrali da čovek potiče iz potpuno civilizovanog sveta, liče na neozbiljne i zavedene ljude.

Darvinova naučna razmišljanja prihvatili su svi preistoričari, svi paleontolozi, koji su radili u Africi.

H. Vajnert (H. Weinert) misli da je Afrika jedino moguće mesto porekla ljudske vrste, kao što piše u svom delu pod naslovom *Preistorijski čovek, od prehominida do današnjih rasa*, Pariz, Payot, 1939.

Tejar de Šarden (Teilhard de Chardin) (1881—1955) je 1954. praktično napisao svoj naučni testament: poreklo čoveka može se tražiti jedino u Africi južno od Sahare, preciznije rečeno u Dolini Velike Raseline (Rift Valley) u Istočnoj Africi, području koje je najpoznatije kao kolevka evolucije afričke pliocenske faune (Pierre Teilhard de Chardin; „Les recherches pour la découverte des origines humaines en Afrique au sud du Sahara”, u *L'Anthropologie*, tom 58, broj 1—2, 1954).

Četiri godine posle ovog gledišta Tejara de Šardena, profesor Dezmond Klark (J. Desmond Clark), koji je mnogo radio u Africi, napisao je da ima dobrih razloga za nadu da će čovečanstvo možda u Africi dobiti dugo tražene odgovore o sopstvenom poreklu i prošlosti (J. D. Clark, „Early Man in Africa”, u *Scientific American*, juli 1958).

Profesor Kamij Arambur (Camille Arambourg) izjavio je 1960. da su sve faze fizičkog razvoja čovečanstva bile poznate u Africi, povezane sa specifičnim delatnostima, i da su sledile jedna drugu ustaljenim i postepenim redom. Uostalom, sve u Africi ukazuje da je taj kontinent idealan centar evolucije, naročito visoravni u području Velikih Jezera, gde postoje idealni klimatski, zdravstveni i prehrambeni uslovi (C. Arambourg: „L'Hominien fossile d'Oldoway”, u *Bull. de la Soc. Préhist. Française*, tom LVII, sveska 3—4, 1960).

Po mišljenju čuvenog anglo-kenijskog paleontologa profesora Luisa Likija (Louis Leakey), koji je otkrio jedno od najpoznatijih nalazišta svetske preistorije, sloj Olduvej, najveličanstveniji poklon Afrike čovečanstvu jeste upravo sam čovek (L. S. B. Leakey: *The Progress and Evolution of Man in Africa*, London, Oxford University Press, 1961).

Poznati istraživač doline Omo u Etiopiji i učenik profesora Arambura, Iv Kopen (Yves Coppens) je 1968. godine izrazio mišljenje da afrička ljud-

ska geneza, u području Velikih Jezera može biti, i da zaista jeste, geneza čoveka uopšte (Y. Coppens: „Esquisse de l'histoire de l'Humanité dans le temps et dans l'espace”, *Raison présente*, broj 7, 1968).

Ovo je sasvim dovoljno u pogledu naučne bibliografije. U pitanju su mišljenja ljudi koji su najpozvaniji u ovoj oblasti; ljudi koji primenjuju opšta načela evolucije životinjskog sveta na afričke fosile; ljudi koji su, štaviše, veoma mnogo doprineli savremenom proučavanju porekla čoveka.

Odajući priznanje ovim naučnicima, kao i mnogim drugima koji su detaljno proučavali poreklo ljudi u Africi, želeli bismo da ovom prilikom priznamo i ogromni podsticaj koji su dali preistoriji i paleontologiji životinja i ljudi u Africi veliki naučni susreti, održani na samom tlu Afrike, a naročito razna zasedanja *Panafričkog kongresa za preistoriju i proučavanje kvartera*, održana u Najrobiju, Alžiru (1952), Livingstonu (1955), Kinšasi (1959), Tenerifeu (1963), Dakaru (1967), Adis Abebi. Teško je zaboraviti veliki simpozijum održan od 14. jula do 9. avgusta 1965. u Burg Vartenštajnu, Austrija, koji je finansirala Vener-Grenova zadužbina za antropološka istraživanja (Walter W. Bishop i J. Desmond Clark: *Background to Evolution in Africa*, Chicago, 1967).

Istraživanja su znatno napredovala od 1924. godine, kada je blizu Taungsa u Južnoj Africi otkriven prvi australopitek.

U Istočnoj Africi postoje veoma bogata ležišta fosila miocenskih i pliocenskih sisara. To su slojevita nalazišta.

Bogati paleontološki potencijal afričkog kontinenta čini celo područje Magreba, Istočne Afrike, Južne Afrike i oblasti severno od Čada, velikim kvarternim paleontološkim područjem Afrike i sveta.

Postoji i opšta shema paleoklime Afrike južno od Sahare u periodu starijeg pleistocena i holocena, koja rasvetljava velika kretanja biljaka i životinja, omogućava shvatanje i razumevanje života afričkog preistorijskog čoveka.

Otkrivaju se nizovi civilizacija, od australopiteka povezanog sa *Pebble Culture*, ili izradom kamenog oruđa, do neolitskih ljudi, i materijalne kulture te faze društveno-kulturnog razvoja čoveka.

Stoga je Afrika obećana zemlja za preistorijska proučavanja koja se tiču nastanka čovečanstva.

Paleontološki potencijal Afrike je ogroman. Već sada su nalazi u Africi potpuno obnovili veliki problem proizvođačkog ljudskog roda, što znači prvih ljudi povezanih sa oruđem koje su sami proizveli. Ovaj prvi proizvođački ljudski rod, *homo faber*, nastao je u Africi.

Intuitivna nagađanja Diodora sa Sicilije, Darvina teorijska razmišljanja, gledišta mnogih savremenih naučnika, sve više dobijaju naučnu podlogu, zahvaljujući velikom radu obavljenom u Africi, koji je od tog kontinenta načinio stvarnu kolevku čovečanstva.

Pošto smo izneli sav značaj pitanja ljudskog porekla, naime činjenicu da savremena naučna shvaćanja povezuju čoveka sa opštom evolucijom života na zemlji; pošto smo zabeležili da većina savremenih paleontologa priznaje jednorodnost, tj. jedinstvo čoveka, što znači da čovek nije nešto što se odjednom pojavilo, nezavisno od razvoja organskog sveta, i da je isto tako jedinstven u svojoj vrsti; pošto smo naglasili način na koji Afrika ne prestaje da pruža građu za opštu teoriju evolucije, stalno je obogaćujući zahvaljujući svojim prvorazrednim nalazištima fosila, treba razmotriti i neke jasne činjenice koje omogućavaju tvrdnju da je Afrika kolevka čovečanstva.

Problem je prvenstveno hronološki. Reč je o onome što je prethodilo, kako to lepo kaže šeik Anta Diop.

Pošto je reč o evoluciji, što znači rađanju, prenošenju, nastavljanju, povezivanju ljudi i stvari, fosila i obrađenog kamena, apsolutno utvrđeni hronološki redosled predstavlja neophodnu potrebu. Takvi precizni okviri u ogromnoj meri smanjuju razlike prilikom rasprava između paleontologa i preistoričara.

Izncećemo današnja saznanja paleontologije čoveka.

Jula 1971, u pećini Arago, u okrugu Totavel, u istočnim Pirinejima, pronađena je lobanja jednog *homo erectus*-a. Zajedno sa totavelskim čovekom, *homo erectus tautavelensis*, pronađeno je četrdesetak ljudskih kostiju. Zapremina lobanje totavelskog čoveka relativno je mala — oko 1050 kubnih santimetara.

Ovaj totavelski *homo erectus* bio je prvi danas poznati stanovnik Evrope; on je predek neandertalskog čoveka i današnjeg čoveka. Živeo je pre 450.000 godina (Henry de Lumley).

Prema tome, najstarija ljudska lobanja dosada pronađena u Evropi nema ni milion godina.

S druge strane, civilizacije kamenog oruđa sa terasa Rusilona (Francuska) stare su samo milion i trista hiljada godina.

Pređimo u Aziju.

Zahvaljujući podacima dobijenim 1971. primenom kalijum-argonske metode datiranja, starost slojeva Džetis i Trinil (Java), čuvenih po ostacima hominidnih fosila, procenjuju se na 1,9 miliona godina, odnosno 500.000 godina (Joseph B. Birdsell: *Human Evolution*, Chicago, 1972, str. 299).

Pekinški čovek, arkanthrop, živeo je pre više od milion godina.

Uz najveću širokogrudost, vidi se da podaci dobijeni za Aziju sada jedva prelaze dva miliona godina.

Teško je uvesti Novi svet u problem čovekovog porekla, jer se primitivni čovek pojavio na tom kontinentu pre nekih 70.000 godina (Richard S. MacNeish, direktor Zadužbine Robert Peabodi: „Les premiers Américains”, u *La Recherche*, br. 78, maj 1977).

Za Afriku imamo sledeće tačno utvrđene činjenice:

Prvi prethodnici superporodice hominoida su retki majmunidi, stari od 30 do 14 miliona godina, pronađeni u Fajumu, Egipat, i u Istočnoj Africi.

Afrička migracija majmuna i majmunida pre 17 do 18 miliona godina trebalo je da dovede do pojave u Evroaziji, pre 14 miliona godina, niza potomaka *Dryopithecusa*.

U rasponu od 10 do 4 miliona godina, istočnoafrička dokumentacija sadrži deo vilice sa jednim zubom, koji potiče od pre 5,5 miliona godina (L. S. B. Leakey, 1933), tri izolovana zuba hominoida, stara između 7 i 10 miliona godina (W. W. Bishop i M. Pickford, 1975).

U Etiopiji, Keniji, Tanzaniji i Južnoj Africi pronađeni su mnogobrojni predčovečji i čovečji fosili neposredno vezani za poreklo i evoluciju čoveka, stari 4 miliona godina.

Da preciziramo: kalijum-argonskom metodom utvrđeno je da je deo donje vilice jednog čovekovog pretka, pronađen 1971, u Lotagemu, Keniji, star 5,3 miliona godina.

Te iste, 1971. godine, u Kanapuju, u južnoj Keniji, pronađen je deo prave ljudske butne kosti star 2,5 miliona godina.

Donja vilica koju je francuska ekipa međunarodne naučne ekspedicije pronašla 1967. godine u dolini Omo potiče iz sloja starog 2,5 do 3 miliona godina.

Kutnjaci iz Baringa (Kenija) potiču iz sloja čija je starost procenjena na 12 miliona godina u osnovi i na 9 miliona pri vrhu (John Buettner-Janusch: *Physical Anthropology: A Perspective*, New York, 1973, str. 268).

Humanoidna lobanja iz Olduveja (horizont I), Zinjantrop, koju su, jula 1959, otkrili L. S. B. Liki i njegova supruga, datirana je kalijum-argonskom metodom na Kalifornijskom univerzitetu u Berkliju na 1,750.000 godina starosti.

Ovo su presudne činjenice. One pokazuju da su se prvi hominidi pojavili u Istočnoj Africi, na obalama velikih afričkih jezera u Dolini Velike Raseline, pre 6 miliona godina, ako ne i pre.

Drugim rečima, i u svetlosti današnje paleontološke dokumentacije, kolevku čovečanstva treba neosporno tražiti prostorno u Istočnoj Africi i vremenski u periodu od pre približno 6 miliona godina.

Prvi hominidi su svi, bez izuzetka, Afrikanci. Na svim drugim mestima vlada apsolutna ljudska praznina. Stvaralački mir, potpuni mir, i tu neizbežno pada na um opis stvaranja iz svete knjige Maja *Popol-Vuh*: „Bilo je samo nebo. Obrisi zemlje nisu se videli: postojali su samo ograničeno more, sav nebeski prostor (...). Jedino nepokretnost, tišina, u tmuni, u noći”. (Georges Raynod: *Le Popol-Vuh. Essai de traduction*, Paris, 1975, str. 3).

Od tada, velika ljudska odiseja, od prvih grubo sklepanih oruđa do elektronike i osvajanja svemira, postavlja se pred samo ljudsko razmišljanje kao izvanredno dostignuće čovekove inteligencije, koja deluje u prirodi.

Ali sve je poteklo iz Afrike: čovek i kultura, čovek i svest, ukratko čovek i njegova inteligencija, njegova stvaralačka sposobnost, njegov praktični duh, njegovo izoštreno osećanje za konačna pitanja.

Sada znamo čovekovu genezu. Malo i mnogo. U najmanju ruku, danas, na kraju XX veka i na pragu III milenijuma možemo da je odredimo u vremenu i prostoru.

Hronologija prvih šest miliona godina te geneze u potpunosti je afrička. Tako je.

Između 6 i 3 miliona godina pre nas živeo je *Australopithecus afarensis*, malog rasta (visok

1 metar), sa dosta malom zapreminom lobanje (400 cm³). Ovaj prvi hominid u dugom ljudskom lancu već je hodao potpuno uspravno, što znači, u vertikalnom položaju na dve noge. Ruke su mu bile slobodne. Sledeći stav F. Engelsa (1820—1895) predstavlja veličanstvenu istinu: „Onog dana kada je, posle više hiljada godina borbe, ruka konačno počela da se razlikuje od noge i kada je najzad osiguran uspravan stav, čovek se odvojio od majmuna, i stvorene su osnove za razvoj artikulisanog govora i veličanstveno usavršavanje mozga, što je zatim učinilo nepremostivom razliku između čoveka i majmuna.” (Friedrich Engels: *Dialectique de la Nature*, Paris, Editions Sociales, 1968, str. 41).

Engels govori o „više hiljada godina”; danas, opšta paleontologija i paleontologija čoveka govore o više miliona godina.

Dvonožnost, ruka, oruđe, razvoj mozga, artikulisani jezik, čovekovo menjanje prirode, znači proizvodnja, sve to je čovek prvi put stekao pre više od pet miliona godina na afričkom tlu.

Treba naglasiti činjenicu da ljudski mozak ima specijalizovane centre za govor: zapreminski razvoj ovog veoma složenog organa sigurno je povezan sa sposobnostima saznanja koje podrazumevaju govor, a govor je pružio čoveku i neospornu prednost da može da prenosi kulturu. Na to je nedavno ukazao profesor Filip Valentin Tobias (Philippe Valentine Tobias), čovek koji je otkrio nekoliko australopiteka („L'évolution du cerveau humain”, u *La Recherche*, br. 109, mart 1980, str. 282—292, 8 sl.).

Poznato je da je najveće otkriće učinjeno 1974. na nalazištu Hadar u Etiopiji: to je hominid, skladni australopitek, ženskog pola, koji je dobio nadimak „Lisi”, procenjene starosti od preko 3 miliona godina i 40% rekonstruisan na osnovu 52 iskopane kosti. Bio je visok 120 cm i danas predstavlja „prizmu” savremene paleontologije, odnosno služi kao referenca za sva druga otkrića.

Prvi hominidi, *Australopithecus afarensis*, star između 6 i 3 miliona godina; *Australopithecus africanus*, star između 3 i 2,3 miliona godina; *Australopithecus robustus*, vegetarijanac robustne građe koji će izumreti bez potomstva pre milion godina; *homo habilis*, nežne građe i svaštojed koji će nestati pre 1,2 miliona godina; *homo erectus* pre 1,7 miliona godina, znatne visine (160 cm), sa zapreminom lobanje od preko 800 cm³, neposredni predak neandertalaca i današnjeg čoveka — svi ovi prvi hominidi su ujedno prvi ljudi u Africi i na Zemlji.

Počev od pre milion i po godina, čovek napušta svoju afričku kolevku i postepeno naseljava os-

tali deo starog sveta. Prvo su zahvaćena južna područja Evrope (Grčka, Jugoslavija, Italija, južna Francuska, Španija). I značajno je što je osmi kongres Međunarodnog saveza za preistorijske i protoistorijske nauke, pod predsedništvom profesora Lionela Balua (Balout), koji je metodično i autoritativno ukazano na afričku preistoriju, održan upravo ovde, u Jugoslaviji, u Beogradu, 1971.

Najdrevnije kulture čovečanstva — *Pebble Culture* ili civilizacija obrađenog belutka — su, prvenstveno, isključivo afričke, kad je posredi kameno oruđe prvih ljudi, prvih hominida.

Ova prva oruđa, delo prvih ljudi, svedoče o sticanju sposobnosti pojmovnog mišljenja: proizvedena su svesno, namerno, od blokova sirovina, nizom tačnih poteza, obavljenih po određenom redosledu.

Prema tome, prvi hominidi, prvi ljudi, prva oruđa i prvo pojmovno mišljenje pojavili su se u Africi, pre nekoliko miliona godina.

Ova prva civilizacija obrađenog kamena brzo se proširila po čitavom afričkom kontinentu. U Evropi, najstarija oruđa i drevna radinost su obrađeni belutak, kao u Africi. Prema tome, čovek je napustio svoju afričku postojbinu zajedno sa svojom civilizacijom obrađenog kamena, čiji se oblik postiže oštirim brušenjem koje daje sečiva, oštar alat, poliedre, prskotine. Na primer, kamena oruđa nađena na visokim terasama obala reka kod Rusijona, u južnoj Francuskoj, datiraju od pre 1,3 miliona godina i obuhvataju mnogobrojne oštrice i alat od belutka sečenog u ravni, diskoide, poliedre i bifakoide.

Paleontologija, hronologija, civilizacija — to su tri puta koja treba zajedno istraživati da bi se bolje ispitalo poreklo čoveka u vremenu i prostoru. Ne samo životinjsko poreklo čoveka već i, možda više, njegovo kulturno poreklo.

Stoga je važno zadržati se malo na dinamičkoj morfologiji oruđa, odnosno tehničkih radnji koji belutak pretvaraju u izrađeni predmet. Predmet civilizacije, kulturni predmet.

Klasični olduvejski obrađeni belutak — sa dva lica koja određuju izlomljenu oštricu — star je 1,7 miliona godina. Starost obrađenog belutka iz Oma procenjen je na 2,5 miliona godina. U Omu je nađen i klesani kamen star 3 miliona godina.

Najstarija oruđa koja je proizveo čovek zahtevala su precizne tehničke zahvate, izvedene po određenom redosledu, što može i da nam ukaže na stepen inteligencije primitivnog čoveka.

Obrada belutka zahteva sledeći tehnički redosled:

zasecajući belutak, čovek izaziva početno prskanje; zasek je prvi tehnički zahvat (to može biti izazvano i nekim prirodnim uzrokom);

posle prvog zaseka, ovog prvog tehničkog poteza, čovek izaziva drugo prskanje: zasećeni deo postaje ravan udarca;

zatim se izduženi deo belutka obrađuje kako bi se dobila oštrica.

Jasno se vidi da ove radnje nisu slučajne. One se smenjuju po određenom redosledu. Uvek postoji izvesna sistematičnost i to još pre dva ili tri miliona godina.

Ruka je prvenstveno ono što od životinje čini čoveka, što je očovečuje. Samo drugi pokret ruke ima značenje u postupku očovečenja, jer odražava misao, svest, osobenu psihologiju. U ostvarenju predmeta, oruđa, postoji jedna zamisao. U tome i leži ogromna razlika, kako je to rekao Karl Marks, između najveštije pčele i najgoreg arhitekta: pčela ne sagledava, čovek prvo zamišlja u svom mozgu vrstu oruđa koje želi da napravi, čak i ako se željeno oruđe, u svom specifičnom obliku, ponavlja u stotinama primeraka.

Tako se dolazi do čitanja, do dešifrovanja, jer predmet odgovara zamisli preistorijskog čoveka.

Klesati znači dati oblik. Za to je potreban metod, odnosno inteligencija. Da bi se konkretizovala zamisao željenog predmeta potrebna je tehnika, potrebna su sredstva. Klesanje je jedna od tehničkih mogućnosti. Ruka, u dijalogu sa mozgom, dovodi do oblika, po izvesnoj hronologiji, po izvesnom redosledu; tehnički pokreti ruku u izradi nekog oruđa su prema tome duboki pokreti, pokreti inteligencije.

U vezi sa ovim prelaskom sa biološkog na kulturno, profesor Žak Rifi piše u jednom izuzetnom delu: „U istoriji očovečenih bića, biološka evolucija se umanjuje srazmerno razvoju kulturnog nasleđa. Prelaz sa biološkog na kulturno je postepen, ali se ubrzava razvijanjem ukupnosti saznanja” (Jacques Ruffie: *De la Biologie à la Culture*, Paris, Flammarion, 1976, str. 361).

Konačno, čovek je čovek zato što je kulturno biće, biće čija se evolucija nalazi na višoj psiho-kulturnoj razini, biće čije je prilagođavanje sredini suštinski kulturno. Od postojanja *homo faber-a*, pre oko 3 miliona godina, čovek je u ogromnoj meri izmenio svoju materijalnu

i kulturnu sredinu, i čovečanstvo je danas ono što jeste, sa svojim rasističkim preprekama, svojim kulturnim predrasudama, ali isto tako i sa svim svojim intelektualnim, umetničkim, naučnim stvaralaštvom (Carleton S. Coon: „L'adaptation humaine”, u *La Recherche*, br. 89, maj 1978, str. 438—448, sl. 8).

Inteligencija dvonožnih hominida ne zaustavlja se samo na svesnoj izradi oruđa. Mnoge druge delatnosti zahtevaju inteligenciju, spretnost, dobru neuro-mišićnu koordinaciju i saradnju: na primer, lov, prevoz hrane, branje plodova. Pojavljuje se čitav složen sistem društvenog života. Profesor Glin Ajsak (Glynn Isaac) sa Kalifornijskog univerziteta u Berkliju proučava od 1970, zajedno sa sinom Luisa i Meri Liki, Ričardom Likijem (Richard Leakey) svedočanstva o primitivnom načinu života čoveka. Ova svedočanstva upravo pružaju mnoga nalazišta hominida u Istočnoj Africi: Olduvej, Letolil, Kobi Fora, doline Omo i Hađar. U studiji objavljenoj 1978, ovaj antropolog ističe da su hominidi — znak inteligencije — prenosili hranu na neka mesta, kao i njihovu sposobnost da međusobno opšte, što je posledica prelaska sa pojedinačnog traženja hrane na zajedničku podelu hrane, i to pre nekih dva miliona godina (Glynn Isaac: „Le partage de la nourriture chez les hominidés, u *Pour la Science — Scientific American*, br. 8, jun 1978, str. 87—103, 11 sl.).

Homo sapiens je najdruštvenija od svih vrsta primata. Njegov neposredni predak *homo erectus* morao je takođe imati ovu ključnu odluku primata, naime njihovu društvenu prirodu koja je mnogo značajnija od njihove sposobnosti za agresiju.

Pre oko 5 miliona godina, na granici kvartera i tercijara, čovek se pojavio na afričkom tlu, kao nastavak prirodne evolucije organizovanih bića.

Ovaj hominid dostigao je prag civilizacije pre oko 3 miliona godina, postavši čovek-tvorac oruđa, obrađenog belutka.

Pre oko 1,5 miliona godina, proizvodno čovečanstvo, rođeno u Africi, napušta svoju postojbinu i afričku kolevku da bi krenulo u osvajanje čitave Zemlje.

Skoro je sigurno da je prvobitni napredak uslovljen potrebama, i borbom protiv straha, gladi, patnje.

Prema tome, svaka civilizacija, pa čak i rudimentarna, predstavlja osvajanje. Potvrda ljudske inteligencije: od doba klesanog kamena, pre oko 3 miliona godina; od doba piramida, pre

skoro tri hiljade godina; od Organizacije ujedinjenih nacija pre manje od jednog veka, do nuklearnih elektrana industrijalizovanih društava.

Ali strah, glad i patnja još uvek postoje i iz godine u godinu, dobijaju možda, sve veće razmere koje sve više zabrinjavaju. Politički i vojni štabovi danas, mudro misle suočeni sa trkom u naoružanju svih vrsta, da je širenje nuklearnog oružja suštinski činilac politike i diplomatske stabilnosti.

Svakako, kaže profesor astronomije i svemirskih nauka na univerzitetu Kornel Karl Sagan, znanje je naša sudbina (Carl Sagan, *The Dragons of Eden, Speculations on the Evolution of Human Intelligence*, New York, Random House, 1977).

Ali to ne ublažava dilemu, ona je i dalje u najvećem stupnju zabrinjavajuća: „Nalazimo se na raskrsnici; možemo da se vratimo animalnosti, ili da, razbijajući poslednje okove koji nas sputavaju, krenemo putem koji bi mogao da nas odvede ne do nekog nemogućeg natčoveka, već do natčovečnosti, širokogruđe i bratske” (Jacques Ruffie: *De la Biologie à la Culture*, Paris, Flammarion, 1976, str. 570).

Čovečanstvu su danas hitno potrebni borbeni i angažovani Prometeji. Širokogrudost i bratstvo biće sledeće tekovine čovečanstva. To će biti ono „veliko čudo” o kojem je govorio Lenjin.

(Preveo s francuskog BOŠKO ČOLAK-ANTIĆ)

